

Заңсыз кәсіпкерлік: қоғамға төнетін қауіп және оны жою жолдары

ЖАРИЯЛАНДЫ 08.05.2025	ТІРЕК СӨЗДЕР business activity, economic threat, fair competition, illegal entrepreneurship, lack of license, legal reform, legal responsibility., regulation, shadow economy, tax evasion, әділ бәсекелестік, бақылау, заңсыз кәсіпкерлік, кәсіпкерлік қызмет, контроль, көлеңкелі экономика, құқықтық жауапкершілік, құқықтық реформа, лицензиясыз жұмыс, незаконное предпринимательство, отсутствие лицензии, правовая реформа, предпринимательская деятельность, салықтан жалтару, теневая экономика, уклонение от налогов, честная конкуренция, экономикалық қауіп, экономическая угроза, юридическая ответственность	СІЛТЕМЕ https://bilimger.kz/178927/
---------------------------------	--	---

Айтқали Даниял

Ғылыми жетекші: Ф.ғ.к қауымдастырылған профессор **Тулекова Гулжан Хажмуратовна**

Удк: 343.35:334.722

Аңдатпа

Заңсыз кәсіпкерлік: қоғамға төнетін қауіп және оны жою жолдары Бұл мақалада Қазақстан Республикасындағы заңсыз кәсіпкерлік мәселесі жан-жақты қарастырылады. Заңсыз кәсіпкерлік ұғымы, оның түрлері, таралу себептері мен қоғамға тигізетін әлеуметтік-экономикалық әсері сипатталады. Сонымен қатар, заңсыз кәсіпкерлікпен күресудің құқықтық тетіктері мен болашақтағы реформаларға қатысты ұсыныстар берілген.

Түйінді сөздер:

заңсыз кәсіпкерлік, көлеңкелі экономика, салықтан жалтару, құқықтық жауапкершілік, кәсіпкерлік қызмет, лицензиясыз жұмыс, бақылау, құқықтық реформа, экономикалық қауіп, әділ бәсекелестік.

Нелегальное предпринимательство: угроза обществу и пути ее устранения

Аннотация:

В статье всесторонне рассматривается проблема незаконного предпринимательства в Республике Казахстан. Дано определение данного явления, описаны его основные виды, причины распространения и негативные социально-экономические последствия.

Также проанализированы правовые механизмы борьбы с незаконным бизнесом и предложены пути правовой реформы в данной сфере.

Ключевые слова:

незаконное предпринимательство, теневая экономика, уклонение от налогов, юридическая ответственность, предпринимательская деятельность, отсутствие лицензии, контроль, правовая реформа, экономическая угроза, честная конкуренция.

Illegal entrepreneurship: a threat to society and ways to eliminate it

Annotation:

This article provides a comprehensive analysis of the issue of illegal entrepreneurship in the Republic of Kazakhstan. It defines the concept, outlines the main types, causes of its spread, and its negative socio-economic consequences. Legal mechanisms to combat illegal business practices are reviewed, along with proposed reforms and future directions for improvement.

Keywords: illegal entrepreneurship, shadow economy, tax evasion, legal responsibility, business activity, lack of license, regulation, legal reform, economic threat, fair competition.

Кіріспе

Қазіргі таңда кәсіпкерлік – ел экономикасының қозғаушы күші, жаңа жұмыс орындарын ашып, халықтың әл-ауқатын арттырудың тиімді жолы болып отыр.

Мемлекет кәсіпкерлікті қолдау мақсатында түрлі бағдарламалар қабылдап, шағын және орта бизнесті дамытуға бағытталған жұмыстарды жүйелі түрде жүргізуде. Дегенмен, кәсіпкерлік саласының дамуына кедергі келтіретін, тіпті заңды кәсіпкерлікке кері әсер ететін құбылыстардың бірі – заңсыз кәсіпкерлік.

Заңсыз кәсіпкерлік – бұл арнайы мемлекеттік тіркеусіз, лицензиясыз немесе рұқсатсыз, сондай-ақ тыйым салынған қызмет түрлерін жүзеге асыру арқылы табыс табу әрекеті. Мұндай қызмет заңсыз әрекет болып есептеліп, мемлекет тарапынан қылмыстық немесе әкімшілік жауапкершілікке тартылады. Қазақстан Республикасының

Қылмыстық кодексінің 214-бабында заңсыз кәсіпкерлікке қатысты арнайы құқықтық норма бекітілген. Бұл мақалада заңсыз кәсіпкерліктің мәні, себептері, қоғамға тигізетін зияны және оны болдырмау жолдары қарастырылады.

Негізгі бөлім

Заңсыз кәсіпкерлік дегеніміз не?

Заңсыз кәсіпкерлік – бұл жеке немесе заңды тұлғаның тиісті мемлекеттік тіркеуден өтпей, рұқсат құжаттарын алмай немесе салық төлемей, яғни заң талаптарын орындамай кәсіпкерлік қызметпен айналысуы. Мұндай әрекет көлеңкелі экономиканың құрамдас бөлігі болып есептеледі және мемлекеттің заңды экономикасына үлкен қауіп төндіреді. Қазақстан Республикасының Қылмыстық кодексінің 214-бабына сәйкес, егер заңсыз кәсіпкерлік ірі мөлшерде табыс әкелсе немесе басқа адамдардың немесе ұйымдардың ірі мөлшерде зиян шегуіне алып келсе, бұл әрекет қылмыс ретінде қарастырылады.

Мұндай әрекет үшін айыппұл, түзету жұмыстары, бостандықты шектеу немесе бас бостандығынан айыру сияқты жазалар тағайындалады.

Заңсыз кәсіпкерліктің түрлері

Заңсыз кәсіпкерлік әртүрлі формада жүзеге асуы мүмкін:

1. Мемлекеттік тіркеусіз қызмет көрсету немесе тауар сату Көп жағдайда жеке тұлғалар интернет арқылы, әлеуметтік желілерде немесе базарларда тіркеусіз жұмыс істеп, заңсыз табыс табады.
2. Лицензиясыз қызмет Мысалы, медициналық, фармацевтикалық, құрылыс, білім беру, көлік тасымалы сияқты қызмет түрлерін тиісті рұқсатсыз жүзеге асыру.
3. Салықтан жалтару Кейбір тіркелген кәсіпкерлер нақты табысын жасырып, мемлекетке салық төлеуден қасақана жалтарады.
4. Тыйым салынған кәсіп түрлерімен айналысу Мысалы, жалған тауар өндіру, есірткі заттарын заңсыз тарату, немесе қара нарықта қызмет көрсету.

Заңсыз кәсіпкерліктің себептері

Заңсыз кәсіпкерліктің таралуына әсер ететін бірқатар себептер бар:

- Экономикалық қиындықтар Кәсіп бастау үшін бастапқы капитал мен шығындар қажет. Кейбір азаматтар қаржылық мүмкіндігі шектеулі болғандықтан, ресми тіркеусіз жұмыс істеуге мәжбүр болады.
- Бюрократиялық кедергілер Кей жағдайларда тіркеу процесі күрделі әрі уақытты қажет етеді. Бұл кәсіпкерлерді заңды айналып өтуге итермелейді.
- Салық жүктемесінің ауыртпалығы Кейбір кәсіпкерлер салық жүйесінің күрделілігі мен ауыртпалығына байланысты табыстарын жасырып, көлеңкелі экономикаға өтеді.

- Құқықтық сауаттылықтың төмендігі Азаматтардың көпшілігі кәсіпкерлікті заңды түрде жүргізу үшін қандай талаптар мен рәсімдер қажет екенін білмейді немесе білгісі келмейді.
- Бақылаудың әлсіздігі Мемлекеттік органдар тарапынан тиісті бақылау болмаған жағдайда заңсыз кәсіпкерлік кең етек жаяды.

Заңсыз кәсіпкерліктің салдары

1. Мемлекетке зиян. Салықтың төленбеуі, тіркеуден жалтару – бұл тікелей мемлекеттің бюджетіне түсетін кірістің азаюына әкеледі.
2. Әділ бәсекелестікті бұзады Заңды түрде тіркеліп, салық төлеп отырған кәсіпкерлерге заңсыз жұмыс істейтіндер әділетсіз артықшылыққа ие болады. Бұл – нарықтағы теңсіздікке әкеледі.
3. Тұтынушылар үшін қауіп Заңсыз қызмет көрсетушілердің сапа стандарттарына бағынбауы, өнімнің қауіпсіздігіне жауап бермеуі – тұтынушылардың өмірі мен денсаулығына зиян тигізуі мүмкін.
4. Қылмыстық әрекеттердің көбеюі

Заңсыз кәсіпкерлік – жиі жағдайда басқа қылмыстық әрекеттермен (пара беру, контрабанда, жалған құжат жасау) байланысты болады.

Құқықтық жауапкершілік

Қазақстан заңнамасында заңсыз кәсіпкерлік үшін қылмыстық және әкімшілік жауапкершілік қарастырылған. Егер заңсыз қызметтің салдары аса ірі шығын әкелсе немесе ұйымдасқан түрде жүргізілсе, ол үшін келесі жазалар көзделеді:

- Айыппұл салу
- Мүлікті тәркілеу
- Қызметке тыйым салу
- Бостандықты шектеу немесе бас бостандығынан айыру

Сондай-ақ, әкімшілік құқық бұзушылықтар туралы кодексте тіркеусіз кәсіпкерлікпен айналысқандарға айыппұл салу қарастырылған.

Қорытынды

Заңсыз кәсіпкерлік – бұл тек бір адамның заң бұзушылығы емес, тұтас қоғамға, экономикаға, әділ бәсекелестікке қауіп төндіретін күрделі мәселе. Бұл құбылыспен күресу үшін мемлекет тарапынан жүйелі бақылау, кәсіпкерлерге түсіндіру жұмыстары, салықтық ынталандыру, құқықтық сауаттылықты арттыру бағытында шаралар қабылдануы тиіс. Сонымен қатар, азаматтар да заңға бағынуға, кез келген қызметті заң

аясында жүргізуге міндетті. Заңды түрде тіркеліп, салық төлеп, адал кәсіппен айналысқан кәсіпкер ғана қоғамға пайда әкеледі. Заңсыз жолмен келген пайда – уақытша әрі қауіпті. Сондықтан кез келген табыс – заңды, таза әрі әділ болуы тиіс.

ҚМ АА Куәлік нөмірі: **KZ45VPY00102718** — ҚР Мәдениет және Ақпарат министрлігі

© 2026 **Bilimger.kz** Ақпараттық-танымдық білім порталы. Барлық мазмұн авторлық құқықпен қорғалған.